

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องผลการใช้บทบาทสมมติต่อระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนชิวทวนวิทยาสามัคคี อำเภอเมืองใน จังหวัดอุบลราชธานี
ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. ความหมายของจริยธรรม
2. ลักษณะและองค์ประกอบของจริยธรรม
3. การให้เหตุผลเชิงจริยธรรม
4. ระดับพัฒนาการของจริยธรรมแบบวัฒนธรรมไทย
5. วิธีการปลูกฝังและพัฒนาการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม
6. วิธีสอนแบบบทบาทสมมติ
7. หลักสูตรเกี่ยวกับจริยธรรม
8. เนื้อหาเกี่ยวกับจริยธรรม
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของจริยธรรม

นักวิชาการและนักการศึกษาได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ดังนี้

กรมวิชาการ (2524, หน้า 3) ให้ความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง การกระทำทั้งกาย วาจา ใจ ที่ดีงาม เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม สอดคล้องกับ ราชบัณฑิตยสถาน (2525, หน้า 214) สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน (2526, หน้า 16) ประพนอม เดชชัย (2536, หน้า 198) วิทย์ วิศทเวทย์ และ เสถียรพงษ์ วรรณปก (2539, หน้า ก) และ ประภาศรี สีอำไพ (2540, หน้า 17) ที่กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง หลักคำสอนว่าด้วยความประพฤติเป็นหลักสำหรับบุคคลยึดถือในการปฏิบัติตนให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม

จากความหมายของจริยธรรม พอสรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง หลักคำสอนและการปฏิบัติที่ดีงาม ทั้งกาย วาจา ใจ ซึ่งเป็นประโยชน์สุขต่อตนเองและสังคม

ลักษณะและองค์ประกอบของจริยธรรม

ลักษณะทางจริยธรรมของมนุษย์

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524, หน้า 2-3) ได้แบ่งลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมไว้ 4 ประเภทดังนี้

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ว่าการกระทำชนิดใดดีควรกระทำ การกระทำใดเลว ลักษณะและพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมมากนักน้อยเพียงใด ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรม หรือความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมนี้จะขึ้นกับระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคล ความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางสังคม และศาสนา เด็กจะเริ่มเรียนรู้ตั้งแต่เกิด โดยเฉพาะช่วง 2-10 ปี จะได้รับการปลูกฝังค่านิยมเป็นพิเศษ

2. ทักษะคิดเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้ลึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะและความประพฤติเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้น ๆ เพียงใด

ทักษะคิดเชิงจริยธรรมของบุคคล ส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น ๆ แต่บุคคลบางคนในสถานการณ์ปกติ อาจมีทัศนคติแตกต่างไปจากค่านิยมของสังคม

ทัศนคติของบุคคลจะมีความหมายกว้างกว่าความรู้เชิงจริยธรรมของบุคคล

ทัศนคติเป็นความชอบหรือไม่ชอบ เพราะทัศนคตินั้นจะรวมเอาทั้งความรู้ และความรู้ลึกในเรื่องนั้นเข้าด้วยกัน ทัศนคติใช้ความรู้เชิงจริยธรรมเป็นพื้นฐาน

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะทำ หรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง (เมื่อมีความรู้ร่วมกับทัศนคติแล้วก็มีเหตุผลเลือกหรือไม่เลือก) เหตุผลดังกล่าวจะทำให้ทราบถึงเหตุจูงใจหรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของบุคคล ซึ่งการกระทำบางอย่างอาจขัดกับความรู้ลึกของสังคม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผล และสถานการณ์เป็นสำคัญ

การศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมจะทำให้ทราบว่า บุคคลผู้มีจริยธรรมในระดับแตกต่างกัน อาจมีการกระทำที่คล้ายกันได้ และบุคคลที่มีอาการกระทำเหมือนกันอาจมีเหตุผลเบื้องหลังการกระทำระดับจริยธรรมที่แตกต่างกันได้

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรือค่านิยมที่พึงปรารถนา หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรม ซึ่งเป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบ และสนับสนุนมีหลายประเภท เช่น การให้ทาน การเสียสละ เพื่อส่วนรวม และการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น นอกจากนี้พฤติกรรมเชิงจริยธรรม อีกจำพวกหนึ่งในสถานการณ์ชั่วร้าย เช่น การโกงสิ่งของ เงินทอง การกล่าวเท็จ หรือพฤติกรรม เกี่ยวกับความไม่ซื่อสัตย์ ผู้มีจริยธรรมย่อมงดเว้นการกระทำ พฤติกรรมเชิงจริยธรรม เป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญกว่าด้านอื่น ๆ เพราะการกระทำในทางที่ดี และเลวของบุคคลนั้นส่งผลต่อ ความผาสุก และความทุกข์ของสังคม

นอกจากนี้ ดวงเดือน พันธมนาวิน (2524, หน้า 4-5) ได้แบ่งลักษณะทางจริยธรรม ออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านเนื้อหาของจริยธรรม และด้านโครงสร้างของจริยธรรม ทั้งสองด้าน มีความเกี่ยวข้องกัน

ด้านเนื้อหาของจริยธรรม คือ สิ่งในแต่ละสังคมอบรมสั่งสอนลูกหลานของตนว่า ทำสิ่งใด ดี หรือไม่ดี เป็นเนื้อหาความรู้ทางศาสนา กฎหมาย ระเบียบและประเพณีของหมู่เหล่า

ด้านโครงสร้างของจริยธรรม ได้มีการสร้างหลักจริยธรรมประเภทต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเจริญทางจริยธรรมเป็นขั้น ๆ ตั้งแต่ขั้นต่ำสุดถึงขั้นสูงสุด โดยยึดเหตุจูงใจในการเลือก การกระทำ ลักษณะทางด้าน โครงสร้างของจริยธรรม คือ การให้เหตุผลเชิงจริยธรรม การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมจะพัฒนาในขั้นที่สูงขึ้นไปได้ขึ้นอยู่กับ ระดับสติปัญญา วุฒิภาวะทางอารมณ์ของคน และประสบการณ์ที่เหมาะสมในสังคม

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมของมนุษย์ ประกอบด้วย ความรู้เชิงจริยธรรม ทศนคติเชิงจริยธรรม เหตุผลเชิงจริยธรรม และพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ส่วนลักษณะทางจริยธรรมแบ่งได้ 2 ด้าน คือ ด้านเนื้อหาและโครงสร้างของจริยธรรม

องค์ประกอบของจริยธรรม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2525, หน้า 5) ได้กำหนดองค์ประกอบจริยธรรม ของบุคคลประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. ส่วนประกอบทางด้านความรู้ (Moral Reasoning) คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้อง ดีงาม สามารถตัดสินใจแยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องด้วยการคิด
2. ส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) คือ ความพึงพอใจ สรรพคุณ เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะรับนำจริยธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ

3. ส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรมแสดงออก (Moral Conduct) คือ พฤติกรรมการกระทำที่บุคคลตัดสินใจจะกระทำถูกหรือผิดในสถานการณ์สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เชื่อว่า อิทธิพลส่วนหนึ่งของการกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมแบบใด จะขึ้นกับอิทธิพลของส่วนประกอบทั้ง 2 ประการที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และบางส่วนอาจขึ้นกับองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น ลักษณะทางจิตวิทยาบางประการของบุคคลนั้น ๆ หรือความรุนแรงของการบีบคั้นของสถานการณ์ที่รุมเร้าบุคคลนั้นอีกด้วย

ประกาศรี สืออำไพ (2540, หน้า 48) ได้กล่าวว่า จริยธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. ระเบียบวินัย (Discipline) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่ง สังคมที่ขาดกฎเกณฑ์ทุกคนสามารถทำทุกอย่างได้ตามอำเภอใจ ย่อมเดือดร้อนระส่ำระสาย ขาดผู้นำผู้ตาม ขาดระบบที่กระชับความเข้าใจเป็นแบบแผนให้ยึดถือปฏิบัติ การหย่อนระเบียบวินัย ทำให้เกิดการละเมิดสิทธิและหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละบุคคล ชาติใดไร้ระเบียบวินัย ย่อมยากที่จะพัฒนาไปได้ ทดเทียมชาติอื่น จึงควรประพฤติตามจารีตประเพณีของสังคม

2. สังคม (Social) การรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผนก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม มีวัฒนธรรมอันเป็นความมีระเบียบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน เป็นกลุ่มชนที่ขยายวงกว้างเรียกว่าสังคม

3. อิสระเสรี (Autonomy) ความมีสำนึกในมโนธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับก่อให้เกิดความอิสระ สามารถดำรงชีวิตตามสิ่งที่เรียนรู้จากการศึกษาและประสบการณ์ในชีวิต มีความสุขอยู่ในระเบียบวินัย และสังคมของตน เป็นค่านิยมที่ได้รับการขัดเกลาแล้ว สามารถบำเพ็ญตนตามเสรีภาพเฉพาะตนได้อย่างอิสระ สามารถปกครองตนเอง และชักนำตนเองให้อยู่ในทำนองคลองธรรม สามารถปกครองตนเองได้

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า จริยธรรมประกอบด้วย สังคมที่มีระเบียบวินัย อิสระเสรี ความรู้ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องและพฤติกรรมที่แสดงออก

การให้เหตุผลเชิงจริยธรรม

การให้เหตุผลเชิงจริยธรรม มีนักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ชื่อ โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976, p. 31-35) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเหตุผลทางด้านจริยธรรม ซึ่งเขาเชื่อว่าพฤติกรรมทางด้านจริยธรรมของบุคคลนั้นเกี่ยวข้องกับความคิดหาเหตุผลของบุคคลในการตัดสินใจเลือกอยู่เป็นอันมาก

ซึ่งเขาได้ศึกษามาจากแนวคิดของเพียเจท์ เขาได้กำหนดความสูงต่ำของจริยธรรมด้านเหตุผลเป็นหลัก โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ รวม 6 ชั้น ดังนี้

ระดับที่ 1 จริยธรรมก่อนเกณฑ์ หมายถึง ระดับการตัดสินใจเลือกกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตน ระดับนี้แบ่งได้ 2 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 1 ชั้นหลบหลีกการถูกลงโทษ ช่วงอายุ 2-7 ปี

ชั้นที่ 2 ชั้นแสวงหารางวัล ช่วงอายุ 7-10 ปี

ระดับที่ 2 จริยธรรมระดับตามกฎเกณฑ์ หมายถึง ระดับของการกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อย ๆ ของตน หรือทำตามกฎหมายและหลักศาสนา ระดับนี้แบ่งเป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 3 ชั้นทำตามสิ่งที่คนอื่นเห็นว่าดี ช่วงอายุ 10-13 ปี

ชั้นที่ 4 ชั้นทำตามหน้าที่และระเบียบทางสังคม ช่วงอายุ 13-16 ปี

ระดับที่ 3 จริยธรรมระดับเหนือกฎเกณฑ์ หมายถึง ระดับของการตัดสินใจขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยการนำมาคิดตรึกตรอง หรือชั่งใจ โดยตนเองเสียก่อนแล้วจึงตัดสินใจตามแต่ว่าจะเห็นความสำคัญของสิ่งใดมากกว่ากัน ระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 5 ชั้นการมีเหตุผลและเคารพตนเอง หรือชั้นทำตามคำมั่นสัญญา ช่วงอายุ 16 ปี ขึ้นไป

ชั้นที่ 6 ชั้นทำตามหลักอุดมคติสากล

โคลเบอร์ก เชื่อว่า พัฒนาการให้เหตุผลทางจริยธรรมของมนุษย์จะเป็นไปตามลำดับขั้น จากขั้นต่ำสุดไปจนถึงขั้นสูงสุดพัฒนาข้ามขั้นไม่ได้ เพราะการให้เหตุผลในขั้นสูงขึ้นไปจะเกิดขึ้นได้ ด้วยการมีความสามารถในการให้เหตุผลในขั้นที่ต่ำกว่าอยู่ก่อนแล้ว แล้วต่อมาบุคคลได้รับประสบการณ์ทางสังคมใหม่ ๆ หรือสามารถเข้าใจความหมายของประสบการณ์เก่า ๆ ได้ดีขึ้น จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและเหตุผล ทำให้การให้เหตุผลในขั้นที่สูงต่อไปมีมากขึ้นเป็นลำดับ ส่วนเหตุผลในขั้นต่ำกว่าก็จะถูกใช้น้อยลงทุกทีและถูกทิ้งไปในที่สุด นอกจากนี้มนุษย์ทุกคนไม่จำเป็นจะต้องพัฒนาทางจริยธรรมไปถึงขั้นสุดท้ายคือ ขั้นที่หก แต่อาจหยุดชะงักอยู่ในขั้นใดขั้นหนึ่งที่ต่ำกว่าก็ได้ โคลเบอร์ก พบว่า ผู้ใหญ่ส่วนมากจะมีพัฒนาการถึงขั้นที่สี่เท่านั้น

ความสัมพันธ์ระหว่างการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมและอายุตามลำดับขั้นพัฒนาการจริยธรรมโคลเบอร์ก เป็นดังนี้

ตัวอย่าง 1 เหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ชั้น ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับ ในทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ชั้นการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ชั้น 1 หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (2-7 ปี)	1. ระดับก่อนเกณฑ์ (2-10 ปี)
ชั้น 2 หลักการแสวงหารางวัล (7-10 ปี)	2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (10-16 ปี)
ชั้น 3 หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (10-13 ปี)	3. ระดับเหนือเกณฑ์ (16 ปีขึ้นไป)
ชั้น 4 หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม (13-16 ปี)	
ชั้น 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (16 ปีขึ้นไป)	
ชั้น 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่)	

สรุปแนวคิดของโคลเบอร์กจะเน้นความสำคัญของการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นส่วนจำเป็นต่อการบรรลุวุฒิภาวะเชิงจริยธรรมของบุคคล

ระดับพัฒนาการของจริยธรรมแบบวัฒนธรรมไทย

ในประเทศไทยเรานั้น กระทรวงศึกษาธิการได้จัดโครงการศึกษาจริยธรรมไทยขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2523 และคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แบ่งระดับพัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็น 4 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 ทำดีเพื่อผลประโยชน์ตอบแทนให้กับตนเอง

ระดับที่ 2 ทำดีเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นที่ใกล้ชิด

ระดับที่ 3 ทำดีเพื่อผลประโยชน์ของสังคมส่วนใหญ่

ระดับที่ 4 ทำดีเพื่อความถูกต้องดีงามอันเป็นอุดมคติหรืออุดมการณ์ในจิตใจ หรือแบบที่เรียกว่า ทำความดีเพราะอยากทำหรือทำความดีเพื่อความดี

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ยึดแนวการแบ่งระดับพัฒนาการจริยธรรมของกระทรวงศึกษาดังกล่าวเป็นหลักในการสร้างแบบวัดจริยธรรมแต่ละด้าน เพราะเป็นการแบ่งระดับตามแนวปรัชญาและวัฒนธรรมไทย ค่อนข้างสอดคล้องกับการแบ่งระดับพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก เช่น ระดับ 1 เป็นระดับที่ทำเพื่อผลประโยชน์ของตน จะสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่ว่า ผู้ทรงคุณความดีจะลดอัตราลงได้ตามลำดับ จนถึงระดับสูงสุด อันเป็นระดับจิตวิญญาณที่ไม่มีอำนาจเหนืออีกเลย

วิธีการปลูกฝังและพัฒนาการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524, หน้า 60-67) ได้เสนอแนะวิธีการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมไว้ดังต่อไปนี้

1. การให้ความรู้ขั้นสูง นักจิตวิทยาได้ใช้วิธีการให้เหตุผลที่เหนือกว่าที่เด็กใช้ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้ความรู้ในขั้นที่สูงขึ้นกว่าที่ตนมีอยู่ เมื่อเด็กได้รับเหตุผลใหม่ เด็กจะนำไปใช้เปรียบเทียบกับเหตุผลเดิมของตน ซึ่งการเปรียบเทียบนี้เด็กจะเกิดความรู้สึกที่ขัดแย้งกัน ซึ่งความขัดแย้งนี้จะเป็นเครื่องกระตุ้นให้เด็กปรับปรุงโครงสร้างทางความคิดของตน เพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เด็กเข้าใจ และยอมรับเหตุผลในขั้นที่สูงกว่าขั้นของตนได้

2. การอบรมทางศาสนา การฝึกอบรมจริยธรรม โดยการอบรมทางศาสนา ด้วยวิธีการให้ความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ของศาสนาและปรัชญาทางศาสนา ในเรื่องการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม ปลูกฝังทัศนคติอันดีต่อคุณธรรม และฝึกปฏิบัติรักษาศีลด้วยการสำรวม มีการฝึกสมาธิ และภาวนา ตลอดจนการช่วยพัฒนาวัดและศาสนสถาน การฝึกอบรมดังกล่าวมีประโยชน์ในการพัฒนาการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม

3. การให้แสดงบทบาท วิธีนี้เกิดจากความเข้าใจที่ว่าคนที่คนเราจะเข้าใจผู้อื่นได้ดีนั้น ต้องให้เขาได้มีโอกาสสวมบทบาทอื่น ๆ นอกเหนือไปจากที่ตนเป็นอยู่ และบทบาทนี้ควรเกี่ยวข้องกับจริยธรรม โคลเบอร์ก ได้กล่าวว่า การสวมบทบาทนั้นได้แก่การรับเอาทัศนคติของผู้อื่น การรับรู้ในความคิดและความรู้สึกของผู้อื่น การนำตนเองไปอยู่ในฐานะของผู้อื่น กระบวนการดังกล่าว จะทำให้มีความคิดกว้างขวาง และเกิดความคิด ความเข้าใจแตกต่างไปจากเดิม ไม่ยึดอยู่แต่ตนเอง

4. การใช้กลุ่มให้เกิดการคล้อยตาม การแสดงเหตุผลเชิงจริยธรรมเพื่อเป็นการยกระดับจิตใจของเด็กนั้น อาจทำได้โดยการใช้อิทธิพลของกลุ่มเพื่อน ซึ่งแสดงออกทางจริยธรรมในระดับเดียวกัน เด็กวัยรุ่นจะยึดถือเพื่อนเป็นแบบอย่างและคล้อยตามลักษณะของเพื่อน ๆ ไปโดยง่าย การปฏิสัมพันธ์ต่อเพื่อนจะมีผลต่อจริยธรรม เด็กที่เข้าร่วมสังคมกันจะมีความก้าวหน้ำกว่าเด็กที่แยกจากเพื่อน ทั้งนี้เพราะการที่เด็กมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ได้โต้แย้งกันกับเพื่อน จะทำให้เขาได้รับความคิดเห็นและทัศนคติใหม่ ๆ ต่างไปจากที่ตนมีอยู่ ถ้าเขาได้พิจารณาเปรียบเทียบกับความรู้เดิมที่เขา มีอยู่ และสามารถปรับให้เข้ากันได้ เขาจะมีโครงสร้างของความรู้ และเหตุผลใหม่ขึ้นมา ด้วยเหตุนี้จึงได้เกิดแนวความคิดที่จะใช้กลุ่มเพื่อนและเหตุผลใหม่เป็นสิ่งที่ช่วยในการฝึกการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแก่บุคคล

5. การให้เลียนแบบจากตัวแบบ การใช้ตัวแบบแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ให้ผู้ถูกทดลองเห็น จะเป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้ผู้ถูกทดลองทำพฤติกรรมนั้น ๆ ตามตัวแบบได้ เป็นการให้ความรู้แก่ผู้ถูกทดลองอีกวิธีหนึ่ง ลักษณะและความเหมาะสมของตัวแบบเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับวิธีนี้ เพราะตัวแบบจะต้องมีลักษณะดึงดูด และชักชวนให้ผู้อื่นสังเกตเห็นเกิดความเชื่อถือและคล้อยตามได้ ตัวแบบที่มีอิทธิพลให้เด็กคล้อยตามได้มากคือ พ่อ แม่ ผู้ใหญ่ และเพื่อน

พนัส หันนาคินทร์ (2526, หน้า 126) ได้เสนอวิธีการปลูกฝังและพัฒนาจริยธรรมไว้ 3 ขั้น คือ

1. สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่จริยธรรมที่จะปลูกฝัง
2. ให้ความรู้ถึงองค์ประกอบและวิธีการปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามจริยธรรมนั้น
3. ให้มีการปฏิบัติตามจริยธรรมนั้น ๆ และหากเป็นไปได้ก็ต้องพยายามปลูกฝังให้เป็น

นิสัยประจำตัวต่อไป

นอกจากนี้ พนัส หันนาคินทร์ (2526, หน้า 142) ยังได้เสนอแนะกิจกรรมการเรียนการสอนจริยธรรมไว้ 3 แบบ คือ การปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง การเลียนแบบ และการแสดงบทบาทสมมติ

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์ (2524, หน้า 93-97) ได้เสนอแนะแบบของการสอนจริยธรรม คือ การสอนโดยการอภิปราย การสอนแบบสืบสวนสอบสวน การสอนแบบเล่นบทบาทสมมติ และการสอนโดยให้เลียนแบบจากตัวแบบ

สมทรง ปุณฺณฤทธิ (2523, หน้า 17-18) เห็นว่าการสร้างเสริมจริยธรรมนั้นจะต้องมีการวัดผลอยู่เสมอ โดยการสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออกจริง ๆ ไม่ใช่การตอบคำถามธรรมดา

กระทรวงศึกษาธิการ (2538, หน้า 3-4) ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาจริยธรรม โรงเรียนอาจจัดตามแนวทางที่เสนอแนะ พอสรุปได้ดังนี้ การจัดการเรียนการสอนจะต้องสอนทางอ้อม คือ มีแบบอย่างที่ดีทำให้เกิดเป็นกระบวนการซึมซับรับเอา สอนให้สอดคล้องกับนิสัย วัย และประสบการณ์ของผู้เรียน สอนให้รู้ทั้งเนื้อหาและปฏิบัติ สอนให้กายดี จิตดี และปัญญาดี

สรุปได้ว่า วิธีการปลูกฝังและพัฒนาจริยธรรมจะเน้นการให้ความรู้ การอบรมทางศาสนา การสร้างศรัทธา การให้แสดงบทบาทสมมติ การใช้กลุ่มให้เกิดการคล้อยตาม การเลียนแบบจากตัวแบบ การอภิปราย การสืบสวนสอบสวน การจัดการเรียนการสอนที่เน้นการฝึกปฏิบัติ และมีการวัดผลเสมอ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดใช้บทบาทสมมติเป็นหลักในการศึกษาระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียน

วิธีสอนแบบบทบาทสมมติ

ความหมายของบทบาทสมมติ

ความหมายของบทบาทสมมติ (Role – Playing) นั้น มีนักการศึกษาได้กล่าวไว้ดังนี้ บุญชม ศรีสะอาด (2537, หน้า 61) กล่าวว่า การสอนโดยการแสดงบทบาทสมมติ คือ เทคนิคการสอนที่ให้ผู้เรียนแสดงบทบาทในสภาพการณ์ที่สมมติขึ้นนั้นคือ แสดงบทบาทที่กำหนดให้

จินตนา สุขมาก (2536, หน้า 226) กล่าวว่า บทบาทสมมติ เป็นเครื่องมือและวิธีการอย่างหนึ่งที่ใช้ในการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องที่เรียนโดยผู้สอนสร้างสถานการณ์ และบทบาทสมมติขึ้นมาให้ผู้เรียนได้แสดงออกตามที่ตนคิดว่าควรจะเป็นและถือเอาการแสดงออกทั้งทางความรู้และพฤติกรรมของผู้แสดงออกตามที่ตนคิดว่าควรจะเป็นและถือเอาการแสดงออกทั้งทางความรู้และพฤติกรรมของผู้แสดงออกมาเป็นข้ออภิปรายเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ สอดคล้องกับ ประทีป ศรีเงิน (2534, หน้า 22) สุนิสา สิริวิพันธ์ (2531, หน้า 74) และ จิรพรรณ สุขตลอดชีพ (2530, หน้า 20) ที่กล่าวว่า บทบาทสมมติเป็นการจัดสถานการณ์หรือสภาพการณ์ที่เป็นปัญหาหรือความขัดแย้งระหว่างบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนได้สวมบทบาทโดยแสดงออกตามธรรมชาติและเป็นอิสระ อันจะสามารถทำให้ผู้เรียนเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เข้าใจสาเหตุแห่งพฤติกรรมหรือการปรับพฤติกรรมของตน

สมพงษ์ สิงหะพล (2536, หน้า 180) กล่าวว่า การแสดงบทบาทสมมติเป็นการให้นักเรียนเรียนรู้ปัญหาเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์ โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงตามสถานการณ์ที่กำหนดขึ้น หลังการแสดงจะมีการอภิปรายถกเถียงกันถึงการแสดงในแง่มุมต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง และได้เรียนรู้ถึงอารมณ์ เจตคติ และค่านิยมของคนอื่น ตลอดจนเรียนรู้ถึงยุทธศาสตร์การแก้ปัญหา

เสริมศรี ไชยสร (2528, หน้า 213) กล่าวว่า บทบาทสมมติ เป็นการแสดงบทบาทในสถานการณ์ที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เกิดขึ้น มุ่งส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในทัศนคติและความรู้สึกของคนจากการแสดง (Enactment) นี้ คาดว่าความเข้าใจผู้อื่นและตนเองจะเกิดขึ้นได้ลึกซึ้งมากกว่า นอกจากจะมุ่งให้เข้าใจความรู้สึก เข้าใจสถานการณ์แล้ว การแสดงบทบาทสมมติอาจมีรูปแบบที่ซับซ้อนกว่านี้คือ มุ่งศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์นั้นจริง ๆ โดยผู้แสดงจะต้องพยายามหาข้อยุติสำหรับปัญหา สถานการณ์นั้นเป็นสถานการณ์ที่เป็นปัญหาและปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์นั้นก็ย่อมเป็นปัญหาสังคม ดังนั้นจึงมีผู้เรียกการแสดงบทบาท

ที่มุ่งแก้ปัญหาสังคมว่าเป็น Sociodrama

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า บทบาทสมมติ เป็นวิธีการสอนที่ให้ผู้เรียนแสดงบทบาทในสถานการณ์ที่สมมติขึ้น เพื่อให้ได้เรียนรู้ปัญหาเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์ อารมณ์ เจตคติ และค่านิยมของคนอื่น ตลอดจนการฝึกทักษะการคิด การวิเคราะห์ การอภิปรายการแก้ปัญหา และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

วิวัฒนาการและความเป็นมาของบทบาทสมมติ

การแสดงบทบาทสมมติมีใช้ของใหม่ เท่าที่มีการค้นคว้ามา พบว่า มีใช้กันมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1900 ในรูปของการแสดงละคร (Drama) แต่เพิ่งมีผู้นำออกมาใช้เป็นเครื่องมือในการฝึกมนุษยสัมพันธ์ ใช้เป็นวิธีการให้การศึกษา และในการบำบัดผู้ป่วยทางใจโดยจิตแพทย์ชาวเวียนนา ซึ่ง ดร. จาคอบ แอล โมเรโน (Dr. Jacob L. Moreno) ได้นำมาใช้รักษาคนไข้ที่มีปัญหาทางใจ และเรียกวิธีนี้ว่า ไซโคดราม่า (Psychodrama) นอกจากจะใช้วิธีการนี้ด้วยตนเองแล้ว ดร. โมเรโน ยังได้คิดระเบียบวิธี (Methodology) และฝึกให้คนอื่น ๆ ใช้ต่อไปด้วย และได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ 2 เล่ม คือ Psychodrama และ Who Shall Service ในปี ค.ศ. 1946 และ ค.ศ. 1953 ตามลำดับ (Tisana, 1972, p. 121)

นักจิตวิทยาสมัยต่อมาได้เล็งเห็นความสำคัญของการสร้างสถานการณ์ว่า สามารถกระตุ้นให้เกิดการคิดและการเรียนรู้ขึ้นได้ ดังมีผู้เสนอว่า “เพื่อจะให้แต่ละคนมีการตอบสนองใหม่ ๆ ขึ้นได้นั้น เขาจะต้องพบสถานการณ์ที่เขาจะไม่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยการตอบสนองแบบเก่า สถานการณ์เช่นนี้ เรียกว่าปัญหาเพื่อการเรียนรู้ (A Learning Dilemma)”

จากหลักฐานดังกล่าวนี้ จึงเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้นักศึกษานำการแสดงบทบาทสมมติไปใช้ในวงการศึกษา งานวิจัยชิ้นสำคัญที่เกี่ยวกับการแสดงบทบาทสมมติในการศึกษาเป็นของแชฟเฟิล และ แชฟเฟิล (Shafel and Shafel) ซึ่งได้พิมพ์เป็นหนังสือชื่อ Role playing for Social Values : Decision making in the Social studies ในปี ค.ศ. 1976 โดยที่ผู้วิจัยใช้เวลาเกือบ 20 ปี ในการทดลองใช้วิธีการแสดงบทบาทสมมติก่อนเขียนหนังสือเล่มนี้มาเผยแพร่ นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงบทบาทสมมติใช้ในวงการศึกษาอย่างกว้างขวาง

รูปแบบและขั้นตอนการใช้บทบาทสมมติในการเรียนการสอน

รูปแบบการใช้บทบาทสมมติในการเรียนการสอนนั้นมีหลายวิธี ซึ่งผู้สอนควรจะศึกษาและพิจารณาเลือกใช้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน เนื้อหาสาระหรือสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การนำการแสดงบทบาทสมมติมาใช้ในการเรียนการสอน

จินตนา สุขมาก (2536, หน้า 228) กล่าวว่า บทบาทสมมติที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนในปัจจุบัน แยกได้ 3 วิธี คือ

1. การแสดงแบบแสดงละคร วิธีนี้ผู้ที่แสดงต้องฝึกซ้อมแสดงท่าทางตามที่กำหนดขึ้นไว้แล้ว เช่นการแสดงละครเรื่องเกี่ยวกับบทเรียนในหนังสือเรียน ผู้แสดงบทบาทสมมติแบบละครจะต้องพูดตามบทบาทที่ผู้เรียนกำหนดขึ้น
2. การแสดงบทบาทสมมติแบบไม่มีบทเตรียมไว้ ผู้แสดงไม่ต้องฝึกซ้อมมาก่อน เรียนไปถึงเรื่องใดตอนใดก็ออกมาแสดงได้ทันที โดยแสดงไปตามความรู้สึกนึกคิดของตนเอง เช่น แสดงเป็นบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน เป็นหมอ เป็นทหาร เป็นตำรวจ นักเรียนได้คิด ได้พูด และแสดงพฤติกรรมจากความรู้สึกนึกคิดของเขาเอง
3. การใช้บทบาทสมมติแบบเตรียมบทไว้พร้อม ผู้สอนได้เตรียมบทมาล่วงหน้า บอกความคิดรวบยอดให้ผู้แสดง ผู้แสดงอาจต้องแสดงตามบทบาทบ้าง คิดบทบาทแสดงเองตามความพอใจบ้าง แต่ต้องตรงกับเรื่องที่กำหนดให้

สรุปได้ว่า การแสดงบทบาทสมมติมาใช้ในการเรียนการสอน มี 3 วิธี คือการแสดงแบบแสดงละคร การแสดงบทบาทแบบไม่มีบทเตรียมไว้ และการใช้บทบาทสมมติแบบเตรียมบทไว้พร้อม ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การแสดงบทบาทสมมติแบบเตรียมบทไว้พร้อม

ขั้นตอนการใช้บทบาทสมมติ

จินตนา สุขมาก (2536, หน้า 229) กล่าวว่า ขั้นตอนการใช้บทบาทสมมติดังต่อไปนี้
ขั้นที่ 1 : ขั้นเตรียมการ

ก. แจกแจงและกำหนดขอบเขตของปัญหา ขณะเตรียมการสอนควรคัดเลือกเรื่องไว้ก่อนว่า ถึงตอนใดจะให้นักเรียนเรียนโดยใช้บทบาทสมมติ และอะไรคือปัญหาที่ต้องการเน้นความคิดรวบยอดที่ต้องการคืออะไรเขียนออกมาให้ชัดเจน

ข. กำหนดสถานการณ์สมมติและบทบาทสมมติ การกำหนดสถานการณ์สมมติต้องให้ง่ายและชัดเจน พร้อมทั้งเขียนบทบาทสมมติขึ้น

ค. จัดเตรียมสิ่งต่าง ๆ ไว้ให้พร้อมก่อนแสดง เช่น คัดเลือกตัวผู้แสดง ผู้สังเกตการณ์ การจัดฉาก

ขั้นที่ 2 : ขั้นแสดง

ก. ขณะแสดง ควรให้แสดงไปตามธรรมชาติ อย่าไปขัดขึ้นกลางคัน บางครั้งผู้กำกับการแสดงอาจช่วยเหลือได้ตามโอกาส

ข. ตัดบท เมื่อการแสดงไปเป็นเวลาพอสมควรแล้ว ครูอาจตัดบทเพราะการแสดงนั้นได้ข้อมูลเพียงพอแก่การนำมาวิเคราะห์และอภิปราย หรือผู้แสดงไม่สามารถแสดงต่อไป

ขั้นที่ 3 : ขั้นวิเคราะห์และอภิปราย ครูและนักเรียนร่วมกันให้ผู้แสดงเปิดเผยความรู้สึกและเสนอความคิดเห็น หลังจากนั้นผู้สังเกตการณ์ได้แสดงความคิดเห็น โดยเน้นเหตุผลของการแสดงออกมา ผู้แสดงได้แสดงท่าทางได้ถูกต้องหรือใกล้เคียงความจริงเพียงใด

ขั้นที่ 4 : ขั้นแสดงเพิ่มเติม กลุ่มอาจจะเสนอแนวคิดใหม่ หรือการแสดงนั้นยังไม่มีผลเป็นที่พอใจ อาจแสดงซ้ำได้

ขั้นที่ 5 : ขั้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุป ขั้นนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้แนวคิดกว้างขวาง จะทำให้ผู้เรียนสามารถหาข้อสรุป หรือแนวคิดรวบยอดที่ตนสามารถเข้าใจได้อย่างดี ขั้นการสรุปสำคัญมาก ต้องสรุปการแสดงทุกครั้ง

ทศนา เขมมณี (2519, หน้า 44-47) กล่าวถึง กระบวนการในการใช้บทบาทสมมติแบบเตรียมบทไว้พร้อม มีลักษณะขั้นตอนใหญ่ ๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 : ขั้นเตรียมการ แบ่งออกเป็นสองตอน คือ

ก. การแจกแจงและกำหนดขอบเขตของปัญหา ครูจะต้องวิเคราะห์แยกแยะสถานการณ์ออกมาให้ได้ว่าอะไรคือปัญหาหรือจุดที่ต้องการ ซึ่งให้ผู้เรียนเห็นและเรียนเพื่อความเข้าใจและกำหนดขอบเขตของปัญหาที่จะสอน

ข. การกำหนดสถานการณ์สมมติและบทบาทสมมติ เมื่อได้ปัญหาที่ชัดเจนแล้ว ครูจะต้องกำหนดสถานการณ์สมมติที่ง่ายและชัดเจนขึ้น พร้อมทั้งเขียนบทบาทสมมติที่จะให้ผู้เรียนแสดงบทบาทสมมติที่เขียนขึ้นนี้ควรจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนได้ประสบกับปัญหา และหาข้อขัดแย้งเพื่อฝึกฝนการแก้ปัญหาและตัดสินใจ

ขั้นที่ 2 : ขั้นแสดง แบ่งออกเป็น 7 ขั้น คือ

ก. การอ่านเครื่อง หมายถึง การนำผู้เรียนให้ไปสู่เรื่องที่จะศึกษาหรือปูพื้นให้ผู้เรียนมีความเข้าใจตรงกันในเรื่องที่จะเรียน ครูอาจจะเล่าเรื่องราวหรือสถานการณ์สมมติให้ผู้เรียนฟัง

ข. การเลือกตัวผู้แสดง อาจเป็นไปได้ในสองลักษณะคือ อาจเลือกตัวผู้แสดงที่มีลักษณะใกล้เคียง และลักษณะตรงกันข้ามกับลักษณะของบทบาทที่มอบหมายให้ก็ได้ ในกรณีแรกการแสดงจะช่วยให้กลุ่มเข้าใจปัญหาได้ดีเพราะการแสดงเป็นไปโดยไม่เคอะเขิน ในกรณีหลังการแสดงจะช่วยให้ผู้แสดงและผู้ชมได้เข้าใจถึงบทบาทของผู้ที่มีลักษณะแตกต่างออกไป ดังนั้นการเลือกตัวผู้แสดงจึงขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายการแสดงและการสอนเป็นสำคัญ

ค. การจัดฉากแสดง เป็นการจัดฉากแบบสมมติขึ้นมา เพื่อให้การแสดงดูใกล้เคียงกับความเป็นจริง การจัดฉากอาจจะเป็นไปในลักษณะแบบง่าย ๆ โดยการเลื่อนโต๊ะเพียงตัวเดียวไปจนถึงการจัดฉากแบบหรูหรา

ง. การเตรียมผู้สังเกตการณ์ ครูช่วยให้ผู้เรียนหัดสังเกตและวิเคราะห์เหตุการณ์ การเตรียมผู้ชมหรือผู้สังเกตการณ์เป็นสิ่งจำเป็น ไม่เช่นนั้นการอภิปรายและวิเคราะห์หลังการแสดงนั้นจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร

จ. การเตรียมความพร้อมก่อนการแสดง การที่ผู้เรียนจะแสดงบทบาทสมมติให้เป็นไปอย่างธรรมชาติได้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้แสดง ถ้าผู้แสดงมีความสบายใจการแสดงจะเป็นไปอย่างธรรมชาติ ดังนั้นครูจำเป็นต้องช่วยจัดความตื่นเต้น ประหม่า และความวิตกกังวลของผู้แสดงออกไปด้วยวิธีต่าง ๆ

ฉ. การแสดง เมื่อผู้แสดงและผู้ชมพร้อมแล้ว ผู้แสดงก็เริ่มแสดงได้ การแสดงเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่มีการขัดกลางคัน นอกจากนี้กรณีที่ผู้แสดงต้องการความช่วยเหลือ ครูอาจเข้าไปช่วยได้ตามโอกาส

ช. การตัดบท เมื่อผู้แสดงได้แสดงไปเป็นเวลาพอสมควรแล้ว ครูควรตัดบทหรือหยุดการแสดง ไม่ควรปล่อยให้การแสดงเยิ่นเย้อไป จะทำให้เสียเวลาและผู้ชมเกิดความเบื่อหน่าย การตัดบทจะทำได้ในกรณีต่อไปนี้

1. เมื่อการแสดงนั้นได้ข้อมูลเพียงพอที่จะนำมาวิเคราะห์และอภิปรายได้
2. กลุ่มพอจะเดาได้ว่าเรื่องราวจะเป็นอย่างไรถ้ามีการแสดงต่อไป
3. ผู้แสดงไม่สามารถแสดงต่อไปได้เพราะเกิดความเข้าใจผิดบางประการ
4. การแสดงจบเรื่อง

ขั้นที่ 3 : ขั้นวิเคราะห์และอภิปรายผลการแสดง

การวิเคราะห์การแสดงมักจะเป็นไปในรูปการอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้แสดงกับผู้สังเกตการณ์ การอภิปรายจะเป็นไปในรูปใดนั้น มักจะขึ้นกับวัตถุประสงค์ของการเรียน บางครั้ง

อาจจะมีการให้ผู้แสดงได้เปิดเผยความรู้สึกและเสนอความเห็นก่อน แล้วจึงให้ผู้สังเกตการณ์เสนอความคิดเห็น การอภิปรายนี้จะต้องเป็นไปอย่างตรงไปตรงมา และเน้นที่เหตุผลของการแสดงออก และพฤติกรรมที่เขาแสดงออกมา โดยปกติการอภิปรายจะไม่มุ่งถึงว่าใครแสดงดีไม่ดียังไร นอกจากนี้วัตถุประสงค์ของการแสดงคือการฝึกทักษะการแสดงการเรียนรู้ทั้งหลายจะอยู่ตรงขั้นนี้เป็นสำคัญ ครูจะต้องช่วยกระตุ้นผู้เรียนได้คิดและหาคำตอบ โดยอาจใช้วิธีตั้งคำถามช่วย

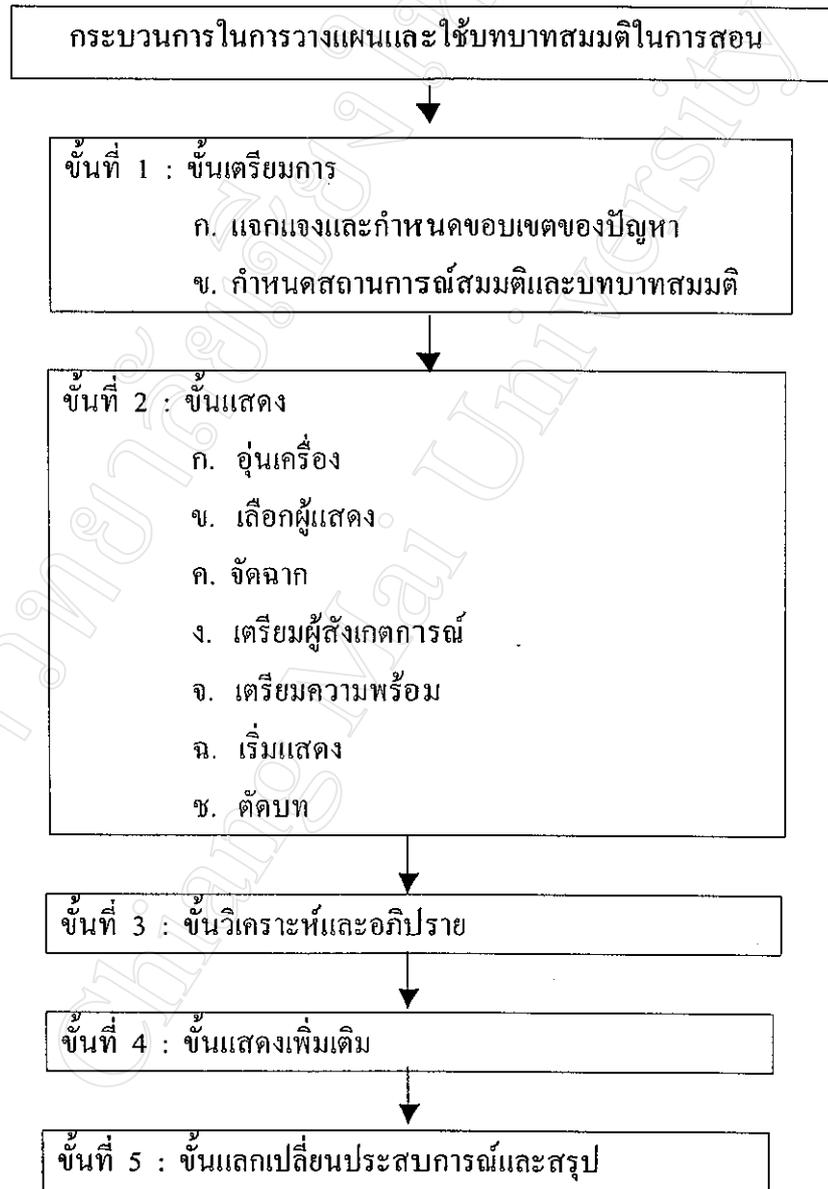
ขั้นที่ 4 : ขั้นแสดงเพิ่มเติม

หลังจากการวิเคราะห์และอภิปรายผลการแสดงแล้ว กลุ่มอาจเสนอแนะแนวความคิดใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาหรือตัดสินใจ หรือถ้าหากการแสดงครั้งแรกยังไม่เป็นที่พอใจ ครูอาจให้มีการแสดงซ้ำ หรือเพิ่มเติมก็ได้ เพื่อดูผลอีกครั้งหนึ่ง หากการแสดงใหม่นี้ไม่จำเป็น ครูจะสามารถข้ามไปขั้นที่ 5 ได้เลย

ขั้นที่ 5 : ขั้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุป

ครูอาจจะกระตุ้นให้ผู้เรียนได้อภิปรายทั่ว ๆ ไป ซึ่งโดยมากจะเป็นการเล่าประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องที่เกี่ยวข้องให้กันและกันฟัง การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้แนวความคิดกว้างขวางขึ้นและส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นว่าสิ่งที่เรียนนั้นเกี่ยวข้องกับความเป็นจริง จะทำให้ผู้เรียนสามารถที่จะหาข้อสรุปหรือได้แนวความคิดรวบยอดที่ตนสามารถเข้าใจได้เป็นอย่างดี

กระบวนการในการใช้บทบาทสมมติดังได้กล่าวมา อาจเขียนเป็นแผนภูมิให้ดูง่าย ๆ ได้ดังนี้

จากขั้นตอนในการใช้การแสดงบทบาทสมมติดังกล่าว พอสรุปได้ 5 ขั้นตอนคือ
 ขั้นการเตรียม ขั้นแสดง ขั้นวิเคราะห์และอภิปรายผลการแสดง ขั้นแสดงเพิ่มเติม
 ขั้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุป ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แบบของทิสนา แคมมฉิ
 เนื่องจากขั้นตอนชัดเจนและเหมาะสมในการนำมาใช้

ข้อควรคำนึงในการใช้บทบาทสมมติ

พัฒนา จันทนา (2532, หน้า 33) ได้เสนอแนะข้อควรคำนึงในการใช้บทบาทสมมติไว้ดังนี้

1. ก่อนการแสดงบทบาทสมมติทุกครั้ง ครูต้องตั้งจุดมุ่งหมายไว้เสมอว่าจะให้ผู้เรียนแสดงเพื่ออะไร เช่น ฝึกให้ผู้เรียนแสดงออก หรือหาวิธีการแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง
2. ครูควรช่วยเหลือผู้เรียนในการคิดหาคำพูดที่เหมาะสมที่จะใช้ในการแสดงบทบาทสมมติตามความจำเป็น
3. ครูต้องยอมรับความคิดสร้างสรรค์และการแสดงออกต่าง ๆ ของผู้เรียนเสมอ แม้บางครั้งจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ตาม
4. ครูไม่ควรใช้ชื่อจริงของผู้เรียน ชื่อพ่อแม่และชื่อของครู ถ้าบทบาทสมมติที่แสดงนั้นเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน
5. การเลือกผู้แสดง ไม่จำเป็นต้องให้ผู้เรียนที่สมัครใจแสดงทุกครั้งไป ครูอาจเลือกตัวผู้แสดงที่เห็นว่าเหมาะสมก็ได้
6. ในกรณีที่ผู้แสดงเป็นคนที่ตื่นตื้นง่าย หรือไม่ค่อยมีความมั่นใจในตนเองขณะที่แสดงบทบาทสมมติ ครูอาจให้ผู้เรียนถือหนังสือ ไม้บรรทัด หรือสิ่งของตามความเหมาะสม

บุญชม ศรีสะอาด (2537, หน้า 62-63) ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการสอนโดยการแสดงบทบาทสมมติไว้ดังนี้

1. ผู้สอนควรชี้แจงจุดประสงค์ของการแสดงบทบาทสมมติ และสิ่งที่ต้องการให้ผู้สังเกตศึกษาจากการแสดงบทบาทสมมตินั้น
2. ผู้สอนต้องเตรียมสถานการณ์ และมีคำอธิบายสถานการณ์ให้ชัดเจนสำหรับผู้จะแสดงบทบาทแต่ละคน ซึ่งจะต้องจดจำสถานการณ์ที่ตนจะต้องแสดงบทบาทไว้ให้แม่นยำ มีความเข้าใจในบทบาทของตนอย่างรู้แจ้งสถานการณ์ และบทบาทที่กำหนดมักพิมพ์ลงในแผ่นกระดาษ เพื่อมอบให้ผู้แสดงบทบาทได้ศึกษา
3. ควรใช้เวลาในช่วงสั้น ๆ สำหรับผู้ที่แสดงบทบาทสมมติได้ประมวลความคิด ชักซ้อมและเตรียมการ
4. การแสดงบทบาทสมมติจะต้องมีบรรยากาศที่เสรี และความรู้สึกลดภัย
5. อาจมีการปรับปรุงกิจกรรมและการแสดงกิจกรรมบางตอนใหม่
6. หลังจากการแสดงบทบาทสมมติควรมีการอภิปรายถึงพฤติกรรมที่แสดง และประเมินผลการปฏิบัติของผู้เรียน โดยใช้คำถามดังต่อไปนี้

- 1.1 แต่ละคนแสดงบทบาทสมจริงเพียงใด
- 1.2 มีความแตกต่างของบทบาทที่แสดงในทางใด
- 1.3 การแสดงบทบาทเปลี่ยนแปลงความคิดของท่านเกี่ยวกับตัวละครที่แสดงอย่างไร
- 1.4 อะไรคือจุดประสงค์ของการแสดงบทบาทสำหรับบทเรียนนี้

จากข้อควรคำนึงในการใช้บทบาทสมมติดังกล่าว สรุปได้ว่า ควรตั้งจุดมุ่งหมายการแสดงบทบาทสมมติและชี้แจงให้ผู้เรียนทราบ เตรียมสถานการณ์และช่วยเหลือผู้เรียน เลือกตัวผู้แสดงที่เหมาะสม ไม่ควรใช้ชื่อจริงถ้าเป็นการแก้ปัญหาในชั้นเรียน อาจปรับปรุงกิจกรรมบางตอนใหม่ มีการอภิปรายและประเมินผลการปฏิบัติของผู้เรียน

ประโยชน์ของการสอนโดยใช้บทบาทสมมติ

การสอนโดยใช้บทบาทสมมติ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ หลายด้าน ดังที่ วินิจ เกตุขำ และคมเพชร นัตรศุกกุล (2522, หน้า 165) พนิดา สีนสุวรรณ (2528, หน้า 169-171) มีความเห็นสอดคล้องกันดังนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียนตระหนักถึงความจริงว่า พฤติกรรมของคนเราที่แสดงออกมาทุกพฤติกรรมต้องมีสาเหตุ
2. ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีวิเคราะห์ปัญหา และแนวทางในการแก้ปัญหา
3. ช่วยให้ผู้เรียนเปิดเผยตนเองออกมาอย่างอิสระ
4. ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักตนเองและเรียนรู้เกี่ยวกับผู้อื่นมากขึ้น
5. ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ กระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการเรียน
6. ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสัมพันธ์ในกลุ่มโดยการทำงานร่วมกัน

จากประโยชน์ของการใช้การแสดงบทบาทสมมติที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การแสดงบทบาทสมมติเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมบรรยากาศของการเรียนทำให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องที่เรียนได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เข้าใจตนเองและผู้อื่น นักเรียนมีโอกาสทดลองและเรียนรู้ที่จะปรับพฤติกรรมของตน สามารถตัดสินใจและแก้ปัญหาได้ นอกจากนี้ยังทำให้ครูรู้จักนักเรียนได้ดียิ่งขึ้น

หลักสูตรเกี่ยวกับจริยธรรม

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544) กำหนดแนวทางพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรเร่งพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน โดยจัดให้เป็นวิชาเฉพาะที่ต้องปรับวิธีการเรียนการสอน และสอดแทรกในกระบวนการเรียนการสอน รวมทั้งจัดกิจกรรมเสริมทุกประเภท (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2539, หน้า 69)

หลักสูตรฉบับปรับปรุงใหม่ พ.ศ. 2533 ของระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีจุดประสงค์ของกลุ่มวิชาสังคมศึกษาอยู่ 2 ข้อ คือ ข้อ 3 และ ข้อ 4 ซึ่งได้ระบุเกี่ยวกับจริยธรรมไว้ คือ

ข้อ 3 “...ยึดมั่นในวิถีแบบประชาธิปไตย หลักธรรมและคุณธรรม มีคุณธรรมที่พึงประสงค์...”

ข้อ 4 “...เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข...”

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2535 ข, หน้า 47)

เมื่อพิจารณาเนื้อหาที่อยู่ในรายวิชา พบว่า มีที่เกี่ยวเนื่องกับจริยธรรมอยู่บ้าง โดยวิชาบังคับแกน ส 101 ประเทศของเรา 1 มีเนื้อหาบางตอนเกี่ยวกับศาสนาและการปฏิบัติตามหลักธรรม ส 204 ประเทศของเรา 3 มีเนื้อหาเน้นเกี่ยวกับหลักธรรมของศาสนาและการปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองดี ส 306 ประเทศของเรา 4 เน้นหลักธรรมของศาสนาและการปฏิบัติตามหลักธรรมในส่วนวิชาบังคับเลือกมีเพียง 1 รายวิชา (จาก 9 รายวิชา) ที่เน้นจริยธรรมคือ ส 017 จริยธรรมกับบุคคล ซึ่งเนื้อหาสาระเน้นศึกษาชีวิตและงานของผู้มีจริยธรรม เพื่อเอาเป็นแบบอย่างเลือกประพฤติปฏิบัติตาม ส่วนวิชาเลือกเสรี ส 018 – ส 0113 พุทธศาสนาทั้ง 6 รายวิชา กำหนดให้เป็นวิชาเลือกในกลุ่มวิชาเลือกเสรี ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนได้เรียนอย่างต่อเนื่องทุกภาคเรียน มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระรัตนตรัยและการปฏิบัติตามหลักธรรม

หลักสูตรสังคมศึกษา รายวิชา ส 017 จริยธรรมกับบุคคล

รายวิชา ส 017 จริยธรรมกับบุคคล เป็นวิชาบังคับเลือกในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) จำนวน 1 หน่วยการเรียนรู้ ใช้เวลาเรียน 2 คาบต่อสัปดาห์ ต่อ 1 ภาคเรียน โดยมีคำอธิบายรายวิชาดังนี้

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาชีวิตและงานของบุคคลที่ประกอบด้วยคุณธรรม จริยธรรม สร้างสรรค์ความเจริญให้กับท้องถิ่น สังคมและประเทศชาติ วิเคราะห์คุณธรรม แนวทางปฏิบัติและแนวคิดของบุคคลเหล่านั้นที่ส่งผลต่อการพัฒนาตนเอง ท้องถิ่น ประเทศชาติ เพื่อให้เห็นแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติที่ดี เห็นคุณค่าในการฝึกคุณธรรม จริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต สามารถเลือกแนวทางในการปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมในอันที่จะพัฒนาตน ท้องถิ่นและประเทศชาติ

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2535 ข, หน้า 47, 52)

จุดประสงค์การเรียนรู้ รายวิชา ส 017 จริยธรรมกับบุคคล

1. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับจริยธรรมกับชีวิต
 2. เลือกแนวทางปฏิบัติด้านจริยธรรมไปใช้ในการปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองและส่วนรวม
 3. วิเคราะห์คุณธรรมที่เป็นแบบอย่างและนำไปปฏิบัติได้
 4. นำแบบอย่างด้านการเสียสละในการทำงานไปใช้ในชีวิตประจำวัน
 5. ตระหนักในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตในการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
 6. นำแบบอย่างการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายและประหยัดไปใช้ในการดำเนินชีวิต
 7. วิเคราะห์หลักธรรมในการประกอบอาชีพให้ประสบผลสำเร็จ
 8. วิเคราะห์แบบอย่างในการทำงานด้านสิทธิมนุษยชน
 9. เลือกแนวทางในการปฏิบัติตนด้านการพัฒนาชุมชนได้อย่างเหมาะสม
- (กลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี, 2535, หน้า 5)

เนื้อหาเกี่ยวกับจริยธรรม

1. ความมีระเบียบวินัย

ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การปฏิบัติที่ถูกต้องทางกาย วาจา และใจ ตามข้อบังคับ กติกา หรือบังคับที่สังคมยอมรับ โดยยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ถ้าหมุ่คณะ หรือ สังคมขาดระเบียบวินัย จะเกิดความวุ่นวายและเดือดร้อน เพราะสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมเล็กและ สังคมใหญ่ต่างก็มีจุดประสงค์เหมือนกันคือต้องการความสุข ความเจริญ ความมั่นคง ความปลอดภัย ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความมีระเบียบวินัย ความเจริญ แบบแผน และกฎ ข้อบังคับเพื่อให้บุคคลในสังคมได้ปฏิบัติตาม

2. ความซื่อสัตย์สุจริต

ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสม ตรงต่อความเป็นจริง ทางกาย วาจา และใจ ทั้งต่อตนเอง และผู้อื่น ผู้ที่ยึดถือความซื่อสัตย์สุจริตในการดำรงชีวิต จะได้รับการยกย่องนับถือ และอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ความซื่อสัตย์สุจริตสามารถแบ่งออก ได้เป็น 4 ประเภท คือ ความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเอง ต่อบุคคล ต่อหน้าที่ และต่อหมู่คณะ สังคม ประเทศชาติ

การแสดงความซื่อสัตย์สุจริต สามารถแสดงออกได้ 3 ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และ ทางใจ

3. ความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบ หมายถึง ความรู้สึกสำนึกในจิตใจซึ่งเมื่อทำอะไร หรือมีหน้าที่อะไรแล้ว ต้องทำให้สำเร็จและได้ผลดี ต้องยอมรับผลที่เกิดขึ้นทั้งผิดและชอบ ไม่ใช่รับแต่ความดีอย่างเดียว แล้วโยนความผิดให้กับคนอื่น นอกจากนั้นยังรวมถึงความพยายามที่จะปรับปรุงการทำงานของ ตนเองให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การที่สังคมจะสงบเรียบร้อย และมีความเจริญรุ่งเรืองได้นั้น ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกคนในสังคม โดยเฉพาะในเรื่องความรับผิดชอบ ดังนั้นความรับผิดชอบ จึงเป็นหน้าที่ของแต่ละบุคคลที่จะต้องปฏิบัติ ซึ่งอาจจะแตกต่างกันไปตามบทบาทของแต่ละบุคคล ความรับผิดชอบแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ความรับผิดชอบต่อตนเอง และต่อสังคม (เอกกรินทร์ สีมหาศาล, 2539, หน้า 137-155)

4. ความเมตตากรุณา

เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข กรุณา คือ ความสงสาร คิดจะให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

ความเมตตากรุณา เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีฐานมาจากอหิงสธรรม คือการไม่เบียดเบียนสรรพสัตว์ ซึ่งการเบียดเบียนนั้นกระทำได้ 3 ทาง คือ กาย วาจา ใจ

เมตตากรุณา เป็นคุณธรรมสำคัญที่ก่อให้เกิดความรักใคร่ ปรารถนาดี มีไมตรี สนิทสนม วิธีที่ควรปฏิบัติให้บุคคลมีความเมตตากรุณาอยู่เป็นนิจ คือ

1. การช่วยทำประโยชน์สุขเปลื้องทุกข์ภัยให้แก่ผู้อื่นด้วยกำลังกาย
2. การช่วยทำประโยชน์สุขไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นด้วยวาจา
3. ตั้งจิตปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขพ้นทุกข์ภัย ไม่คิดเบียดเบียน ไม่คิดร้ายผู้ใด

ในการแสดงความเมตตากรุณานั้นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจตลอดเวลา ถ้ากระทำไปด้วยอาการที่จะให้โทษแก่ตนเองแล้ว ย่อมไม่เป็นการสมควร เพราะเท่ากับเป็นผู้ประมาท ขาดความรอบคอบระมัดระวัง (วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก, 2539, หน้า 35)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทสมมติ

เนื่องจากงานวิจัยเกี่ยวกับการใช้การแสดงบทบาทสมมติในการสอนวิชาสังคมศึกษายังมีปรากฏอยู่น้อย และการวิจัยในเรื่องนี้ภายในประเทศยังอยู่ในวงแคบ โดยจะใช้แฝงไว้กับวิธีการอื่น ๆ หรือใช้สำหรับพัฒนาการเรียนการสอนด้านอื่นเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม พอจะรวบรวมรายงานวิจัยภายในประเทศเป็นแนวทางในการศึกษาได้ดังนี้

พรรัตน์ แก่นทอง (2529) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการใช้บทบาทสมมติพัฒนาความรับผิดชอบต่อชุมชนของนักเรียน โดยได้ศึกษากับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสายน้ำผึ้ง กรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาผลของการใช้เทคนิคบทบาทสมมติในการพัฒนาความรับผิดชอบต่อชุมชน กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 15 คน กลุ่มทดลองสอนโดยใช้เทคนิคบทบาทสมมติ กลุ่มควบคุมได้รับการสอนแบบปกติ แต่ละกลุ่มได้รับการสอนสัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 1 ครั้ง รวมกลุ่มละ 12 ครั้ง ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาความรับผิดชอบต่อชุมชนของนักเรียนกลุ่มทดลอง มีพัฒนาการสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 นักเรียนกลุ่มควบคุมมีพัฒนาการสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนกลุ่มทดลองมีพัฒนาการดีกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ควรมีการฝึกและให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคนิคบทบาทสมมติแก่ครูเพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับนักเรียน ในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ และในการวิจัยครั้งต่อไปควรทดลองใช้การสอนเทคนิคบทบาทสมมติในการพัฒนาความรับผิดชอบต่อชุมชนในระดับชั้นอื่น และความรับผิดชอบต่อชุมชน

สุวรรณ ศรีขัน (2530) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลการใช้บทบาทสมมติต่อแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาผลการใช้การแสดงบทบาทสมมติที่มีต่อแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 15 คน กลุ่มทดลองสอนโดยการใช้บทบาทสมมติ กลุ่มควบคุมได้รับการสอน ตามปกติ ใช้เวลาสอนกลุ่มละ 15 ครั้ง ครั้งละ 50 นาที ใช้เวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 ครั้ง ผลการศึกษาพบว่า การสอนโดยการใช้การแสดงบทบาทสมมติทำให้นักเรียนมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงกว่าการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ควรมีการฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้การแสดงบทบาทสมมติแก่ครู และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับนักเรียนหรือเยาวชน เพื่อให้รู้จักนำไปประยุกต์ใช้และในการวิจัยครั้งต่อไป ควรนำการใช้บทบาทสมมติไปทดลองใช้กับนักเรียนระดับชั้นอื่น ๆ และตัวแปรทางจิตวิทยาอื่น ๆ

จิรพรรณ สุขตลอดชีพ (2530) ได้ศึกษาผลการแสดงบทบาทสมมติที่มีต่อการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาผลของการแสดงบทบาทสมมติที่มีต่อการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม กลุ่มทดลองใช้วิธีสอนโดยแสดงบทบาทสมมติ กลุ่มควบคุมได้รับการสอนตาม

วิธีปกติ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอน โดยวิธีการแสดงบทบาทสมมติมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนกลุ่มที่ได้รับการสอนตามปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ควรจะได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูและผู้เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน ได้นำวิธีการแสดงบทบาทสมมติไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน เพื่อฝึกอบรมจิตใจของเยาวชนไทย และในการวิจัยครั้งต่อไป ควรใช้กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานการณ์และช่วงเวลาที่แตกต่างกัน เพื่อศึกษาบทบาทสมมติที่มีประโยชน์ต่อบุคคลได้หลายกลุ่มมากขึ้นเพียงใด

อัจฉรา เนตรล้อมวงศ์ (2531) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ผลของการใช้บทบาทสมมติที่มีต่อความเชื่อมั่นในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนนนทรีวิทยา กรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาผลการใช้บทบาทสมมติที่มีต่อความเชื่อมั่นในตนเอง กลุ่มตัวอย่างจำนวน 16 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 8 คน กลุ่มทดลองได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมติ ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับการสอนแบบปกติ ผลการศึกษาพบว่า มีนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมติมีความเชื่อมั่นในตนเองสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ควรมีการฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้บทบาทสมมติแก่ครู เพื่อให้รู้จักนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ และควรนำวิธีสอนโดยการใช้บทบาทสมมติมาดัดแปลงเพื่อให้สอดคล้องตามจุดมุ่งหมาย และในการวิจัยครั้งต่อไป ควรนำการใช้บทบาทสมมติไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างอื่น และควรมีการติดตามผลในระยะยาว

ประทีน ศรีเงิน (2534) ได้ศึกษาเปรียบเทียบการสอนโดยใช้บทบาทสมมติกับการสอนปกติ เพื่อพัฒนาทัศนคติเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเปรียบเทียบทัศนคติเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริตของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมติกับการสอนปกติ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 2 ห้องเรียน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 1 ห้องเรียน กลุ่มควบคุม 1 ห้องเรียน กลุ่มทดลองได้รับการสอนแบบการใช้บทบาทสมมติ กลุ่มควบคุมได้รับการสอนตามปกติ ผลการศึกษาพบว่า ทัศนคติเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริตของนักเรียนกลุ่มที่ได้รับการสอนโดยการใช้บทบาทสมติสูงกว่านักเรียนกลุ่มที่ได้รับการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถนำการสอนโดยใช้บทบาทสมมติไปใช้พัฒนาจริยธรรมด้านอื่น ๆ ต่อไป และควรมีการฝึกและให้ความรู้เกี่ยวกับการสอนโดยใช้บทบาทสมมติแก่ครู เพื่อให้นำไป

ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจริยธรรม และในการวิจัยครั้งต่อไป ควรนำการสอนโดยใช้บทบาทสมมติ ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างระดับอื่นและควรมีการติดตามผลเป็นระยะเวลานานขึ้นจนสิ้นภาคเรียน

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการสอนจริยธรรม

พิพัฒน์ ปิ่นจินดา (2531) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบการสอนจริยศึกษา เพื่อยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม โดยการใช้การอภิปรายกลุ่มและการสอนโดยวิธีเบญจขันธ์ ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบการสอนจริยศึกษา เพื่อยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม โดยการใช้การอภิปรายกลุ่ม และการสอนโดยวิธีเบญจขันธ์ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนโรงเรียนวัดมิ่งขวัญนิคมการาม เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร จำนวน 40 คน โดยแบ่งนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม ด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย แต่ละกลุ่มมีจำนวน 20 คน กลุ่มทดลอง 1 เรียนจริยศึกษาโดยการใช้การอภิปรายกลุ่ม กลุ่มที่ 2 เรียนจริยศึกษา โดยวิธีเบญจขันธ์ พบว่า ระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนทั้ง 2 กลุ่มแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ควรให้ผู้เรียนจริยศึกษาได้เรียนจากการสอนโดยวิธีต่าง ๆ เช่น โดยการใช้การอภิปรายกลุ่ม การสอนโดยวิธีเบญจขันธ์ในการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม และการสอนจริยศึกษาโดยการใช้การอภิปรายกลุ่ม และการสอนโดยวิธีเบญจขันธ์ควรใช้สลับกันไป มิฉะนั้นจะทำให้ผู้เรียนเบื่อ นอกจากนั้นสถานการณ์ที่ใช้เป็นสิ่งเร้าควรใช้สื่อต่าง ๆ กันไป เช่น ข่าวจากหนังสือพิมพ์ รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ บทบาทสมมติ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสนใจและสนุกกับการเรียน ในการวิจัยครั้งต่อไปตัวแปรที่น่าศึกษาเพิ่มเติม ได้แก่ ลักษณะมุ่งอนาคต ทศนคติเชิงจริยธรรม พฤติกรรมเชิงจริยธรรม และควรรศึกษาเพื่อยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมโดยการใช้การอภิปรายกลุ่ม และการสอนโดยวิธีเบญจขันธ์ ด้วยการทดลองกับผู้เรียนระดับอื่น ๆ

พิกุลทอง ศรีเมือง (2535) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การเปรียบเทียบการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนตามแนวการสอนแบบสร้างเสริมมโนทัศน์ที่ต่างกันสองแบบ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเปรียบเทียบการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนตามแนวการสอนแบบสร้างเสริมมโนทัศน์ โดยวิธีกระบวนการกลุ่มและวิธีครูนำอภิปรายกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 56 คน ในโรงเรียนบ้านจำปาหวาย อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 28 คน ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งสองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจ ไม่แตกต่างกัน ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ในการนำการสอนแบบสร้างเสริมมโนทัศน์ไปใช้

ผู้สอนควรเตรียมบทเรียนให้เรียบร้อยก่อนการสอน ในคาบแรกควรให้ผู้เรียนปรับตัวให้เข้ากับวิธีสอนก่อน และการสอนที่ใช้กระบวนการกลุ่มควรจัดคาบเรียนให้ยาวกว่าปกติ และในการวิจัยครั้งต่อไปผู้วิจัยเสนอแนะว่า ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการสอนสร้างเสริมมนต์สั้นซ้ำอีก โดยใช้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยให้มีขอบเขตกว้างขวางยิ่งขึ้น และควรศึกษาการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม โดยให้ผู้ตอบได้แสดงเหตุผลด้วยตนเอง

สมคิด สืบแจ้ (2539) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้กรณีตัวอย่างจากข่าวหนังสือพิมพ์ ในการสอนจริยศึกษาแก่นักเรียนประถมศึกษาปีที่ 5 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างแผนการสอนจริยศึกษา โดยใช้ข่าวหนังสือพิมพ์เป็นกรณีตัวอย่างสำหรับสอนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และวัดมโนคติ และเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนจริยศึกษา โดยใช้ข่าวหนังสือพิมพ์เป็นกรณีตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนบ้านทุ่งฮั่ว อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่าคะแนนมโนคติและเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนจากแผนการสอนจริยศึกษา โดยใช้ข่าวหนังสือพิมพ์เป็นกรณีตัวอย่าง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนทั้งก่อนเรียนและหลังเรียนโดยส่วนใหญ่อยู่ในระดับ 4 ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ครูสอนจริยศึกษาควรใช้ข่าวหนังสือพิมพ์ที่ได้เลือกสรรแล้วมีคุณค่าในการพัฒนามโนคติและเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียน นอกจากนี้การแสดงบทบาทสมมติหรือการสร้างเป็นสถานการณ์จำลองจะช่วยให้เด็กเห็นภาพพจน์แม้ไม่เหมือนจริงแต่ก็ใกล้เคียง อันจะมีผลต่อการเรียนรู้ของเด็กได้ ผู้สอนควรเพิ่มเติมการฝึกการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมเข้าไปในการสอนจริยศึกษา ข้อควรระวังในการนำข่าวหนังสือพิมพ์มาเป็นสื่อการสอนคือ ไม่ควรใช้วิธีสอนดังกล่าวเพื่อให้เด็กสนุกสนานหรือล่อใจให้เรียนเท่านั้น แต่ควรให้เด็กได้รับแนวความคิดรวบยอดในการใช้ปัญญาในการพิจารณาถูกผิดโดยวิธีการใดก็ได้ ในการวัดมโนคติและเหตุผลเชิงจริยธรรมควรใช้การสังเกตพฤติกรรมร่วมด้วย ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาวิธีการยกระดับมโนคติและเหตุผลเชิงจริยธรรมให้สูงขึ้นโดยวิธีการและคุณลักษณะจริยธรรมอื่น ๆ อีก

จากผลการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า วิธีการในการพัฒนาจริยธรรมนั้น มีวิธีการสอนหลายรูปแบบที่สามารถใช้ได้ผล กล่าวคือ การใช้บทบาทสมมติ การอภิปรายกลุ่มและการสอนโดยวิธีแบบจูนชัน การสร้างเสริมมนต์สั้นที่ต่างกันสองแบบ และ การใช้กรณีตัวอย่างจากข่าวหนังสือพิมพ์ แต่การพัฒนาการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมโดยการใช้วิธีการสอนแบบบทบาทสมมติมีการนำมาใช้ในโรงเรียนค่อนข้างน้อย ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาการใช้วิธีสอนแบบบทบาทสมมติเพื่อให้เกิดแนวทางในการพัฒนาจริยธรรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป